

A megbízottak, avagy a láthatatlan légió

A Kádár-kori Belügyminisztérium (BM) III. Főcsoportfőnökségének munkáját számtalan ember segítette kívülről. Közülük a közbeszédben ügynöknek, vagy egyszerűen csak spiclinek hívott hálózati személyek kerültek leginkább a figyelem középpontjába. Pedig rajtuk kívül is több olyan csoport volt, akik kívülről támogatták – formalizált vagy kevésbé szabályozott módon – a politikai rendőrség munkáját. Egyesek feladatszerűen csak a politikai rendőrséget, míg más csoportok a rendőrség munkáját segítették, de kötelességük volt az állambiztonság informálása is. Az első csoportba tartozott, mai tudásunk szerint, az állambiztonsági hálózati személyeken kívül a hivatalos kapcsolat, a társadalmi kapcsolat, az alkalmi kapcsolat, a tájékoztató és a megbízott. A nyolcvanas évek végén felmerült a gyakorlatban már létező, főként a hírszerzőknél használt bizalmi kapcsolat formalizálásának szükségessége is. A második csoportba a munkásőrök, az ifjúgárdisták, az önkéntes rendőrök és az önkéntes határőrök tartoztak. Ezen csoportok közül a megbízottakra vonatkozó eddigi tudásunkat szeretném ismertetni. Róluk – információim szerint – eddig még nem jelent meg írás.

A megbízottakat a BM-mozgósítás (továbbiakban: „M”) esetén igénybe vehető tartalékos állományból választották ki. Ezt a hatvanas évek közepéig részben a volt hivatásos állomány tagjaiból, részben pedig a néphadsereg tartalékos állományából kiválasztott személyek képezték. Ez utóbbi kört a Belügyminisztérium részére biztosított „tartalékos tiszti állománynak” nevezték. Működésükről eddig nagyon kevés adat került elő, első említésük egy 1965-ös honvédelmi miniszteri parancsban történik. Ebben a miniszter elrendelte a tartalékos tiszti állomány szakképzettség és egészségi állapot szerinti felülvizsgálatát. A parancs kiterjedt a BM részére biztosított tartalékos tiszti állományra is. A felülvizsgálatot a lakhely szerint illetékes kiegészítő parancsnokságokon létrehozott bizottságok hajtották végre. A BM részére biztosított tartalékosok felülvizsgálatában a BM személyzeti szervei és „M” tisztjei is részt vettek. A részvételt a belügyminiszter parancsában rendelte el.¹ A parancs végrehajtására kiadott intézkedés meghatározta, hogy az alkalmasság vizsgálatának melyek a főbb szempontjai. Eszerint:

- „az illető személy a Magyar Népköztársaság államrendjéhez hű, politikailag szilárd, erkölcsileg megbízható hadköteles legyen;
- legalább alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezzen (8 általános, vagy ennek megfelelő);
- a BM hivatásos állományában legalább egy évet töltött el, kivéve, ha különleges szakképzettségű személy, pl.: híradós, műszaki tiszt, mérnök, vegyész stb.;
- a honvédségtől biztosított tiszt kellő marxista képzettséggel, lehetőleg párt- és tömegszervezeti munkában megfelelő gyakorlati tapasztalattal rendelkezzen;
- büntetlen előéletű legyen, illetve büntetése a három hónapot ne haladja meg;
- egészségi szempontból belügyi szolgálatra alkalmas minősítéssel bírjon.”²

Azt, hogy behívása esetén hova fogják beosztani, milyen továbbképzésben kívánják részesíteni, egyik tartalékos sem tudta, mert tilos volt nekik megmondani. Azokkal a volt belügyi alkalmazottakkal, akik megkapták már a tartalékos tiszti rendfokozatukat, annyit lehetett közölni, hogy mozgósítás esetén a BM állományába hívják be őket. A többieknek azonban, vagyis azoknak, akik nem a volt hivatásos állományból kerültek be a tartalékos állományba, hanem a néphadsereg által a BM számára biztosított tartalékos állomány tagjai lettek, még azt is tilos volt megmondani, hogy a minisztérium tartalékát képezik. Ez volt a helyzet egészen 1967-ig.

A honvédelmi miniszter és a belügyminiszter 1967. június 7-én kiadott 01. számú együttes parancsa³ megállapította, hogy a BM tartalékos állománya sem létszámát, sem felkészültségét tekintve nem megfelelő. Ezért elrendelte a kifejezetten a belügyminisztérium számára történő tartalékos tisztképzést és a tartalékos tiszti állomány szakmai továbbképzését. Egyben elrendelte azt is, hogy a képzést a belügyi szerveknél kell végrehajtani.⁴

A parancs végrehajtására két, vele együttesen kiadott végrehajtási utasítás született. Az első⁵ határozta meg, hogy a tartalékos tiszti iskola elvégzésére azt a sorköteles magyar állampolgárt lehetett kiválasztani, aki legalább érettségivel rendelkezett, erkölcsileg, politikailag megbízható, büntetlen előéletű, egészségileg alkalmas, és az iskola elvégzését és a vele járó kötelezettségeket önként vállalja. Közülük előnyben kellett részesíteni azokat, akiknek a szüleit a Szocialista Hazáért Érdemrenddel vagy Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékéremmel tüntették ki, illetve, ha azok fegyveres testületek hivatásos vagy nyugállományú beosztottjai voltak. A jelölteket a területileg illetékes kiegészítő parancsnokságok és a BM személyügyi szervei közösen választották ki.

A Rendőrtiszti Főiskola egyik hallgatója 1982-ben készült szakdolgozatában a következőképpen írta le a folyamatot: „Jelöltek, beiskolázásra kerülő személyek a kiválasztás követelményének megfelelnek. Ez a gyakorlatban úgy realizálódik, hogy a területileg illetékes megyei Hadkiegészítő és Területvédelmi (fővárosi kiegészítő) Parancsnokságok a tartalékos tisztképzésre kerülők kiválasztását a megyei (budapesti) rendőrkapitányságok személyzeti osztályával egyeztetve végzik. A sorozáson részt vett, egészségügyi követelményeknek megfelelt, érettségivel rendelkező fiatalok közül választják ki a jelölteket, kéretszám függvényében tervezik meg a beiskolázásukat. Ellenőrzésük során elsősorban mikrokörnyezetüket tanulmányozzák, előnyben részesítik azokat a fiatalokat, akik „JÓ” [sic!] családi háttérrel, megfelelő személyi körülménnyel rendelkeznek, ami alapján a kiválasztás követelményeinek megfelelnek. Ebből származik az az objektív helyzet, hogy a beiskolázottak többsége pártfunkcionáriusok, közép- és magasabb szintű állami, gazdasági vezetők, a Belügyminisztérium és Honvédelmi Minisztérium hivatásos állományába tartozó szülők gyermeke.”⁶

A tartalékos tisztképzés, mint az a második végrehajtási utasításból⁷ kiderül, nem általában a belügyi szervek részére folyt. Tartalékos tiszteket az állambiztonsági szervek, a karhatalom és a határőrség számára képeztek. A képzés időtartama 24 hónap volt. Leszereléskor lehetett kérni a hivatásos állományba való kinevezést is. A BM többi szerve tartalékos tiszti igényét a volt belügyi tisztek közül elégítette ki.

A fentieknek megfelelően alakult az oktatott tárgyak és a vizsgák rendje. 1973-ban például a tartalékos tiszti továbbképzés célját a következőképpen határozták meg: „A megyei rendőr-főkapitányságok állambiztonsági osztályának népgazdaság-védelmi és ÁB-kirendeltségi feladatokra továbbképezni a bevonuló állományt. Ezentúl új feladatként a katonai elhárítási szervekhez biztosított állományt továbbképezni.” A képzés egészét adó 168 óraszámából 76 óra volt az állambiztonsági ismeretek, 28 óra a lőkiképzés, 18 óra a katonapolitikai ismeretek, 12 óra a harcászat, nyolc óra a tereptan, és mindössze négy óra a jogi ismeretek.⁸ A növendékek kötelesek voltak záróvizsgát tenni a következő tárgyakból: marxizmus-leninizmus, a képzési irány szerinti szaktárgy (állambiztonság, határőrizet, karhatalom), illetve gyakorlati ismeretek.⁹

1975-ben újra szabályozták a tartalékos tisztképzést és továbbképzést.¹⁰ A tartalékosok kiválasztását továbbra is a sorkötelesek közül és közösen végezték. A kiválasztás kritériumai nem változtak, az előnyben részesítendőek köre azonban némileg módosult. Előnyben kellett részesíteni „az üzemekben, termelőszövetkezetekben dolgozó szakmunkásokat; a munkásmozgalmi múlttal rendelkező, az ellenforradalom leverésében részt vett, illetve a párt- és társadalmi szerveknél dolgozó szülők gyermekeit, valamint a fegyveres erők és testületek hősi halottainak árváit.”

A hallgatókat – bár alapvetően az állambiztonsági szervek tartalékát jelentették – a fennmaradt iratok szerint elég sajátosan képezték ki. A BM Tartalékos Tisztképző Iskola katonai elhárító szakos hallgatóinak gyakorlati képzését a III/IV. csoportfőnök 2. számú körlevele szabályozta az 1977-es tanévre vonatkozóan. A körlevél 3. pontja írja le, hogy a hallgatók mit tanulnak, mit ismerhetnek meg, míg a 4. pont azt rögzíti, hogy a gyakorlat során milyen feladatokkal bízhatók meg.

„3. Az állambiztonsági szervek és ezen belül a katonai elhárítás munkáját szabályozó szigorúan titkos, különösen fontos belügyi és honvédelmi utasításokat és parancsokat a hallgatók *nem, vagy formailag változtatott formában ismerik* [kiemelés tőlem – K. K. K.]. A többi szabályozó csak a várható gyakorlati munka, »M« feladat végzéséhez szükséges mértékben kerül oktatásra. Ennek megfelelően a gyakorló szolgálat során a 005/1972. és a 0010/1973. számú belügyminiszteri parancsok és a kapcsolódó rendelke-

zések előírásait¹¹ a BM Tartalékos Tisztképző Iskola hallgatói – az elméleti képzés rendszeréhez kapcsolódva – a következők szerint ismerhetik meg:

- A hálózat – ezen belül a tmt., a tmb. és az ügynök – fogalma helyett az állambiztonsági szervek »titkos segítői« meghatározást kell használni.
- A beszerzés helyett a »titkos segítő bevonása az állambiztonsági szervekkel való titkos együttműködésbe« meghatározást kell alkalmazni.
- A rezidenst mint kiemelkedő személyi tulajdonságokkal, operatív lehetőségekkel rendelkező »titkos segítő« kell bemutatni.
- Nem ismerhetik az operatív technikai eszközöket, a »K« ellenőrzést.¹² Nem szerezhettek tudomást előzetes ellenőrzés, vagy bizalmas nyomozás alatt álló ügyekről.”

A 4. pontban határozták meg azt, hogy milyen feladatok végrehajtásába lehet bevonni a végzős tartalékost a gyakorlati képzés során:

- „a) Priorálás gyakoroltatása, a kapott válaszok értékelése (a 3. pontban meghatározottak figyelembevételével);
- b) katonai objektumok, létesítmények, harcgyakorlatok és katonai szállítások operatív védelmével összefüggő részfeladatok végrehajtásába;
- c) rendkívüli események nyílt vizsgálatába;
- d) nem szocialista országokba utazók, illetve onnan érkezőket fogadók kapcsolatos védelmi jellegű feladatok, intézkedések gyakorlati megoldásába (eligazítás, beszámoltatás);
- e) parancsnokokkal, pártpolitikai szervek vezetőivel való együttműködésbe (az együttműködés formáinak, területeinek, a tájékoztatás határainak gyakorlati bemutatása);
- f) előzetes ellenőrzésnél részinformációk beszerzésébe;
- g) a sorállomány és az államtitkot nem ismerő polgári alkalmazottak közötti társadalmi kapcsolat létesítésére alkalmas személy tanulmányozásával összefüggő adatok, információk gyűjtésébe. Részt vehet a kapcsolatlétesítésen és az elhárító tiszt által tartott sorállományú társadalmi kapcsolat találkozáján;
- h) az állambiztonsági ismereti oktatás és propagandamunka szervezésébe, végrehajtásába.”¹³

Ebben az időben a tartalékos tiszteket – a hatályos szabályok szerint – csak mozgósítás idején alkalmazhatták. A szabályozás ellenére egyes állambiztonsági szervek már a hetvenes évek második felében elkezdték a tartalékos tiszteket kvázi hálózatként alkalmazni. Az iratok tanúsága szerint 1981-ben már rezidensi funkciót is töltött be tartalékos tiszt.¹⁴ Elsődlegesen a kémelhárítás és a katonai elhárítás területén, de más központi és területi szervnél is. Jogállásuk tisztázatlan volt. Egyes jelek arra utalnak, hogy hálózati személyként alkalmazták őket, de nem világos, hogy a szabályoknak megfelelően szervezték-e be őket, vagy csak hálózatként „használták”. Erre vonatkozóan nagyon kevés írásos anyag maradt fenn. 1981-ben, a „Tartalékos operatív tisztek felhasználása” című, négy példányban készült anyagban¹⁵ a következőképpen indokolják a tartalékosok „békeidőben” történő felhasználását:

„A tartalékos op[eratív] tisztekkel történő szervezettebb, rendszeresebb együttműködést az teszi szükségessé, hogy a növekvő idegenforgalmat az imperialista hírszerző szervek mint legális behatolási lehetőséget felhasználják hazánk elleni ellenséges tevékenységükben. A békés egymás mellett élés politikáját kényszerből elfogadva, annak árnyékában próbálkoznak világnézetünktől idegen, burzsoá nézeteket, eszméket az emberek tudatába becsempészni, és az emberi kapcsolatok fejlesztése ürügyén igyekeznek kémkedni, zavart kelteni. Ideológiai háborújuk felfedése, visszautasítása, elhárítása, hatásának csökkentése, a konkrét feladatok megoldása érdekében a segítséget igényelni, a segíteni akarók körét szélesíteni kell.

A tartalékos op. állomány az operatív erők egyike, az információszerzés, adatgyűjtés, ellenőrzés és bizonyítékgyűjtés egyik forrása az állambiztonsági munkában. Rendszeres vagy alkalmi segítségük elengedhetetlenül szükséges az állambiztonsági feladatok végrehajtásában.”

Ugyanebben az anyagban a következőképpen értékelik az addig végzett munkájukat: „Az eddigiekben segítséget nyújtottak különböző helyőrségekben legális pozícióból tevékenykedő hírszerzők, ügynökök vagy más személyek vizuális tevékenységének felderítésében, akadályozásában, korlátozásában és operatív dokumentálásában; sötét hír-

szerezést vagy más ellenséges tevékenységet folytató külföldi személyek vagy magyar állampolgárok felderítésében, ellenőrzésében; lehetőségük volt és van a társadalomra veszélyes, külön nyilvántartásba vett személyek ellenőrzésére.

A tapasztalatokat összegezve elmondhatjuk, hogy az objektumok környezetében szervezett, tartalékos operatív tisztek által vezetett rezidentúrák az objektumok külső védelmében hatékony munkát végeztek, a hozzájuk fűzött reményeket beváltották. Ugyanis jelentősen bővítették a hivatásos operatív tisztek informálódását, pl. fecsegések, külföldi állampolgárok gyanús magatartásának, amnesztiásokkal összefüggő kérdéseknek, szélsőséges politikai megnyilvánulásoknak stb. felderítésében, ellenőrzésében. A tartalékos operatív tisztek alkalmazása ugyanakkor nagymértékben csökkentette a hivatásos operatív tisztek leterhelését is.”¹⁶

E tapasztalatok alapján készült a belügyminiszter parancsa¹⁷ a Belügyminisztérium állambiztonsági tartalékos állomány alkalmazásáról, amely elrendelte azt is, hogy az eddig különböző jogcímenen foglalkoztatott tartalékosok jogi helyzetét a parancs hatálybalépésétől (1985. július. 10.) számított hat hónapon belül rendezni kell. Ez a parancs hozta létre a *megbízott* státust, és kimondta, hogy az állambiztonsági tartalékos állomány tagjait nemcsak mozgósítás esetén, hanem békeidőben is meg lehet bízni állambiztonsági feladattal. Megbízott lehetett a BM Tartalékos Tisztképző Iskolát állambiztonsági szakon végzett, az állambiztonsági szervek tartalékát képező személy, és a BM állambiztonsági szervei, továbbá a BM Határőrség Felderítő Osztálya hivatásos állományának egykori tagja. A pártapparátusban dolgozó, vagy függetlenített pártfunkcióban lévő személy nem lehetett megbízott. Hivatásos katona azonban lehetett a BM tartalékosa, és kaphatott megbízást.

A *megbízott* titkos segítőnek számított, az állambiztonsági szervekkel való együttműködése folyamatos és konspirált volt. Azt a tartalékost lehetett békeidőben állambiztonsági munkával megbízni, akiről nem, vagy csak kevesen tudták, hogy a belügy tartalékosa. Munkáját titkos operatív eszközök felhasználásával végezte. Polgári személy, azaz civil volt, aki a nyilvánosság előtt polgári foglalkozását űzte. Tehát autószerelő, főrendész, erdész, szőlészeti ágazatvezető, magasépítő üzemmérnök, tanár, pénzügyi előadó, anyagbeszerző, elektromos műveknél vonalbejáró, közjegyző, OTP-ügyintéző, újságíró-gyakornok, szakács, építésvezető, agronómus, ügyvéd, magán-kiskereskedő, hogy csak néhányat említsek a megbízottak civil foglalkozásai közül. A Szabályzat szerint a megbízott részére meghatározott állambiztonsági feladat nem állhat ellentétben az adott személy polgári életében betöltött helyzetével, beosztásával, továbbá nem hátráltathatja a munkáját, és nem veszélyeztetheti az egzisztenciáját.

Munkájáért fizetést kaphatott, ez 1985-ben maximum havi kettőezer forint volt. Fizetést csak a tényleges munkavégzés idejére adtak. A Videoton egyik alkalmazottjának változásjelentőjén például a következőt írják: „Osztályvezető e[lv]t.[árs] engedélyével 1988. 06. 07. – 08. 30-ig pihentetve e[gészség]ü[gyi] okok miatt. 06. 01.–08. 30-ig (3 hónap) részére fizetést nem folyósítunk.”¹⁸

A megbízottnak fedőszáma volt. A megbízás tényét a BM Nyilvántartó Osztálya egy erre a célra rendszeresített, *Állambiztonsági munkával megbízott tartalékosok* elnevezésű naplóba vezette be. A megbízott fedőneve a napló sorszama volt. A megbízást az állambiztonsági szerv adta írásban, és a tartalékos aláírásával jött létre. A megbízás tartalmazta:

- a megbízó állambiztonsági szerv megnevezését;
- az elvégzendő feladatokat, azok végrehajtási helyét, várható időbeli terjedelmét, a megbízással összefüggő konspirációs és magatartási szabályokat;
- a rendszeres havi juttatás összegét;
- a megbízás megszűnésének szabályait;
- azt, hogy a tartalékos korábbi titoktartási nyilatkozata továbbra is érvényes.

A megbízottat a munka végzésére ki kellett képezni, amelyről jelentést kellett írni. A megbízottat – lehetőleg havonta – be kellett számoltatni. A fő szabály szerint a beszámolót írásban kellett adnia, és fedőszámával – ez a tartalékos napló sorszama volt – alá kellett írnia. Kivételt képeztek a rezidensi feladatot ellátó megbízottak. Ők a hozzájuk kapcsolt hírforrások jelentéseit továbbították, írniuk csak akkor kellett, ha a hírforrásokat

a jelentésükről még ki is kellett kérdezni. Ilyenkor a Kikérdezés tartalmát hozzá kellett írniuk az eredeti jelentéshez. A beszámoltatás K- vagy T-lakáson történt.¹⁹

A megbízottal összefüggő anyagok kezelésére tartalékos (T) és jelentési (J) dossziét kellett nyitni. A T-dosszié szolgált a megbízott személyével, megbízása körülményeivel és tartalmával, a neki adott anyagi juttatásokkal kapcsolatos iratok elhelyezésére, továbbá itt helyezték el a megbízást ismerő személyek névsorát. A T-dosszié olyasmi volt, mint a hálózati személyeknél a B (beszervezési) -dosszié. A J-dossziében munkaterveket, a megbízott munkájával kapcsolatos írásos utasításokat, az általa írt jelentéseket, a kapcsolattartó tiszt feljegyzéseit kellett elhelyezni. A J-dosszié a hálózati személy M (munka) dossziéjára hasonlított.

T- és J-dossziét csak a tartalékos tiszti iskolát végzett megbízottakról nyitottak. A volt hivatásosok megbízását és a megbízás ideje alatt keletkezett minden egyéb anyagot egy főnyilvántartási számmal ellátott gyűjtőben kellett elhelyezni. A szabályzat szerint az állambiztonsági szervekhez „lebiztosított” megbízott és a megbízást visszautasító tartalékosokat az Egységes Gépi Prioráló Rendszer (EGPR)²⁰ később meghatározandó betűjelű nyilvántartásába is fel kellett venni. Ez lett a V jelű nyilvántartás. Nem tudni, hogy mennyire volt gyakori, de volt, akire megbízása előtt F-kartont is kiállítottak.²¹

A Szabályzat meghatározza, hogy milyen feladatok végrehajtásában vehet részt a megbízott:

- külső és belső ellenséges személy felderítése, ellenőrzése, feldolgozása, tevékenységének megelőzése és megszakítása;
- hírforrások vezetése, kivéve, ha a hírforrás volt hivatásos állományú személy;
- szervezési jelölt kutatása, tanulmányozása;
- állambiztonsági rendkívüli esemény, terrorcselekmény felderítése, megelőzése;
- operatív akció előkészítése és végrehajtása;
- az állambiztonsági munka egyes feltételeinek, konspirációjának biztosítása, operatív akció, illetve intézkedés legalizálása;
- az idegenforgalom területén jelentkező állambiztonsági feladat végrehajtása, külföldi kiküldetésről hazatérő, engedéllyel vagy késedelmesen külföldről hazatérő, valamint F (Figyelő) -dossziés személy ellenőrzése;
- objektumok, illetve azok környezetének, gyakorlatoknak, katonai szállításoknak, csapatmozgásoknak biztosítása;
- titokvédelmi és más rezsimitézkedések hatékonyságának elősegítése, a népgazdaság állambiztonsági védelmével kapcsolatos feladatok ellátása;
- K-ellenőrzésből adódó részfeladatok végrehajtása;
- párt- és állami vezetők állambiztonsági védelme.

A megbízott nem tartozott megbízójának fegyelmi felelősséggel. Ha az állambiztonsági munka szabályait megszegte, vagy kötelezettségeiben súlyos mulasztást követett el, megbízását vissza kellett vonni. A megbízás visszavonásakor a T-dossziét irattározni kellett, a J-dossziét pedig meg kellett semmisíteni. A megbízott 70. életévének betöltése után, illetve halála esetén minden anyagát meg kellett semmisíteni, és törölni kellett a nyilvántartásból. E szabály ellenére találtam olyan esetet, amikor halálozás miatt zártak ki valakit, mégis irattározták a T-dossziéjét, és a nyilvántartásból sem törölték, hiszen a kartonja megvan. A levéltár birtokában egyetlen T-dosszié sincs. Egy változásjelentés, amelyen – mint azt az elnevezés is jelzi – a megbízottak adataiban, illetve körülményeiben beálló változásokat jelentették a megbízó szervek a központi nyilvántartás számára, arra enged következtetni, hogy a kizárt megbízottak dossziéit 1989 végén megsemmisítették.²²

A megbízást szabály szerint visszavonták. Gyakran előfordult, hogy a változásjelentésen a hálózati személyeknél szokásos kifejezéseket használták, és az sem kivételes, hogy a változást nem a tartalékosok körülményeiben beállt változások jelentésére rendszerezített, hanem a hálózati személyekre vonatkozó nyomtatványon jelentették. A megbízás megszüntetésének indokai lehettek:

- választott funkcióba került;
- megszűnt az elvégzendő feladat (már nem figyelik az F-dossziét);
- körülményekben beállt változás;

- szt-tiszt lett (a talált esetben nem csak a J-, hanem a T-dossziét is megsemmisítették, igaz, ez utóbbit csak az irattározás után);
- munkahelyváltozás;
- operatív lehetőségei megszűntek.

Az ÁBTL-ben megtalálható nyilvántartási kartonokból²³ kitűnik, hogy a megbízottak egy részét csak egy-egy feladat elvégzésével bízták meg, más részük több feladatot is kapott. Bár a Szabályzat nem zárja ki, hogy a III/I. Csoportfőnökség (külföldi hírszerzés) is alkalmazzon megbízottakat, és a szabályzat 190 példányából ők is kaptak, a levéltár birtokában egyetlen olyan megbízást tartalmazó karton sincs, amelyet a III/I. Csoportfőnökség állított ki. Ez persze nem azt jelenti, hogy ilyen megbízás nem létezhetett, pusztán azt jelenti, hogy a levéltárban nincs.

A levéltárba került, meglévő kartonok alapján a III/II. Csoportfőnökség a következő feladatokkal látta el a megbízottakat:

- idegenforgalom vonalán preventív feladatok végrehajtása;
- külső és belső ellenséges személyek felderítése, ellenőrzése, feldolgozásuk, tevékenységük megelőzése, megszakítása;
- katonai objektum védelme;
- katonai objektum külső operatív biztosítása, idegenforgalom vonalán jelentkező feladatok, párt- és állami vezetők állambiztonsági védelme, ellenséges személy felderítése, ellenőrzése, feldolgozása;
- titokvédelmi és más rezsimintézkedések hatékonyságának operatív elősegítése, a népgazdaság állambiztonsági védelmével kapcsolatos részfeladatok ellátása;
- állambiztonsági rendkívüli esemény, terrorcselekmény felderítésében, megelőzésében való részvétel;
- kiutazó csoportok, hivatali dolgozók preventív védelme, csoportos beutazók, vadászturizmus ellenőrzése.

A III/III. Csoportfőnökség a fennmaradt iratok szerint a következő feladatokat adta:

- preventív védelem, operatív ellenőrzés;
- rezidensi feladatok;
- F-dossziés személy ellenőrzése;
- jelöltek kutatása, titkos információk szerzése, hírforrások vezetése;
- *külső* (a Belső Reakció Elhárító Csoportfőnökségen!) és belső ellenséges személyek felderítése, rendkívüli események felderítése, hírforrás vezetése;
- kulturális vonalon szűrő-kutató, tanulmányozó munka, valamint F-dossziés ellenőrzése;
- szervezési jelöltek kutatása és tanulmányozása, külföldi delegációk, hazai *állami és pártvezetők* állambiztonsági védelme a munkahelyén, áruház elleni terrorcselekmények megakadályozása. (Megjegyzem, ez az egyetlen hely, ahol a rögzült sorrendhez képest az állami vezetők megelőzték a pártvezetőket.)

A III/IV. Csoportfőnökség által adott feladatok:

- az objektum környezetében polgári személyek, társadalmi kapcsolatok vezetése;
- az objektumban dolgozó hivatásos és parancsnoki állomány munkaidőn túli tevékenységének ellenőrzése, figyelemmel kísérése, polgári személyekből álló négyfős rezidentúra vezetése, az idegenforgalom kapcsán felmerült figyelmet érdemlő személyek ellenőrzése;
- az objektum környezetében környezeti rezidentúra vezetése, szűrő-kutató feladatok végzése;
- az állandó állomány és közvetlen hozzátartozóik részéről külföldiekkel fennálló kapcsolatok felderítése, kémelhárítási szempontból figyelmet érdemlő információk felderítése, perspektivikusan rezidensi teendők ellátása;
- kiképző bázis környezeti operatív biztosításával kapcsolatos állambiztonsági részfeladatok végrehajtása;
- az állambiztonsági munka egyes feltételeinek, konspirációjának biztosítása.

A helyi (megyei) állambiztonsági szervektől még kevesebb irat maradt fenn. Mindössze két feladat szerepel bennük, az ifjúságvédelem és az objektumvédelem, illetve a kettő együtt.

A megbízotti kategória létszámára vonatkozóan nem találtam adatot. Az egyes állambiztonsági szervek központ felé tett jelentéseiben – amelyekben e szervek beszámol-

nak munkájukról, kapcsolataikról – nem szerepelnek erre vonatkozó információk. A kartonokon szereplő számokból következtetve viszont több ezren is lehettek. Létezésükről csupán egy szakdolgozat, egy ideiglenes jegyzet, két szigorúan titkos belső használatra készített tanulmány, egy parancs és valamivel több mint kettőszáz karton árulkodik.

- ¹ ÁBTL 4.2. 10-21/28/1965. A belügyminiszter 0028. számú parancsa az M-re biztosított tartalékos tiszti állomány felülvizsgálására. 1965. július 16.
- ² Uo.
- ³ ÁBTL 4.2. 10-27/1/1967. A honvédelmi- és a belügyminiszter 01. számú együttes parancsa a tartalékos tisztképzés és tiszti továbbképzés elrendelése a BM szerveinél. 1967. június 7.
- ⁴ ÁBTL 4.2. 10-22/6/1968. A belügyminiszter 6. számú utasítása a BM Tartalékos Tisztképző Iskola felállításáról. 1968. április 12.
- ⁵ ÁBTL 4.2. 10-27/1/1967. Intézkedés a honvédelmi miniszter és a belügyminiszter 1967. évi 01. számú együttes parancsának végrehajtására. 1967. június 7.
- ⁶ ÁBTL 4.1. A-4074.
- ⁷ ÁBTL 4.2. 10-27/1/1967. A tartalékos tisztképzés és tiszti továbbképzés végrehajtásának szabályozása. 1967. június 7.
- ⁸ ÁBTL 4.2. 13-8/3/1973. A BM IV/I csoportfőnök 02. számú utasítása az 1973. évi tartalékos tiszti továbbképzés végrehajtásáról. 1973. március 16.
- ⁹ ÁBTL 4.2. 13-8/11/1969. A BM. IV/I. és IV/II. csoportfőnökének 08. sz. utasítása a BM Tartalékos Tisztképző Iskola vizsgáztatási rendjének szabályozására. 1969. május 23.
- ¹⁰ ÁBTL 4.2. 10-27/2/1975. A honvédelmi- és a belügyminiszter 02. számú együttes parancsa A BM szerveinél folyó tartalékos tisztképzés és továbbképzés újbóli szabályozására. 1975. D. n.
- ¹¹ ÁBTL 4.2. 10-21/5/1972. A belügyminiszter 005. számú parancsa az állambiztonsági szervek hálózati munkájának alapelveit tartalmazó szabályzat kiadására. 1972. április 5., valamint ÁBTL 4.2. 10-21/10/1973. A belügyminiszter 0010. számú parancsa az állambiztonsági szervek előzetes ellenőrző és bizalmas nyomozó munkájának szabályozására. 1973. június 30.
- ¹² Postai küldemények ellenőrzése.
- ¹³ ÁBTL 4.2. 10-21/5/1972. A belügyminiszter 005. számú parancsa az állambiztonsági szervek hálózati munkájának alapelveit tartalmazó szabályzat kiadására. 1972. április 5., valamint ÁBTL 4.2. 10-21/10/1973. A belügyminiszter 0010. számú parancsa az állambiztonsági szervek előzetes ellenőrző és bizalmas nyomozó munkájának szabályozására. 1973. június 30.
- ¹⁴ A szabályok szerint rezidens a külső segítők közül csak a legmegbízhatóbb hálózati személy, titkos munkatárs (tmt.) lehetett. A tartalékos pedig, bár „külsős” volt, de nem volt hálózati személy.
- ¹⁵ ÁBTL 4.1. A-3607.
- ¹⁶ Uo.
- ¹⁷ ÁBTL 4.2. 10-22/25/1985. A belügyminiszter 25. számú parancsa a BM állambiztonsági tartalékos állomány alkalmazásáról. 1985. július 10.
- ¹⁸ ÁBTL 2.2.2. Változásjelentő lap.
- ¹⁹ A K-ellenőrzés adatait és a K- és T-lakásokat. K (konspirációs) -lakás: az állambiztonsági szervek fedés alatt működött olyan bérleménye, amelyet hálózati személyekkel és titkos állományú tisztekkel való találkozásra, illetve ellenséges objektumok megfigyelésére használtak. T (találkozási) -lakás: főként magánszemély tulajdonát vagy bérleményét képező lakás, amelynek lakója lehetővé tette, hogy az állambiztonsági szervek a lakást titkos találkozások lebonyolítására vagy megfigyelésre alkalmazzák. A lakásgazda hálózati személy volt. Lásd erről Petrikné, 2008.
- ²⁰ Az EGPR az állambiztonsági szervek központi számítógépes nyilvántartási rendszere volt, melybe különböző szempontok szerint összeállított nyilvántartások szerepeltek. Például a H jelű volt az állambiztonsági hálózati nyilvántartás, amelyben hálózati személyek, a hálózati személyek fontos kapcsolatai, valamint azok a személyek szerepeltek, akiknek a beszerzése megghiúsult.
- ²¹ F, azaz Figyelő kartont a hálózati személyként való beszerzés céljából tanulmányozott személyekről kellett kiállítani.
- ²² ÁBTL 2.2.2. Változásjelentő lap.
- ²³ ÁBTL 2.2. Operatív és hálózati nyilvántartások.

Források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok (A-anyag)

- A-4074. A Belügyminisztérium tartalékos operatív tisztjeinek bevonása a kémelhárító, szűrő kutató munkába a katonai elhárítás területén. (szakdolgozat)

- A-3607. Tartalékos operatív tiszték felhasználása a BM III/IV. Csoportfőnökség területén.
- 4.2. Parancsgyűjtemény
- 2.2. Operatív és hálózati nyilvántartások
- 2.2.2. Hálózati nyilvántartások

Hivatkozott irodalom

Petrikné, 2008.

Petrikné Vámos Ida: Az állambiztonsági szervek konspirált és találkozási lakásai. In Horváth J. András (szerk.): *Szívvel és tettel. Tanulmányok Á. Varga László tiszteletére*. Budapest–Salgótarján, Nógrád Megyei Levéltár, 2008.